

КЛАВДІЯ БОССЕ

КЛАВДІЯ БОССЕ:
 «Я ВПЕВНЕНА
 В НЕОБХІДНОСТІ
 ПОСТІЙНО АТАКУВАТИ
 КОРДОНИ»

АНАСТАСІЯ ГЕРАСИМОВА

Україна як об'єкт дослідження стала надзвичайно цікавою для митців-експериментаторів після Революції Гідності. Клавдія Боссе — європейська художниця, режисерка, урбаністка, викладачка — розповіла, якими бачить вітчизняні міста й громадські простори, чому капіталізм є витвором мистецтва, а шлях до Раю лежить геть не там, де ми звичли...

Анастасія Герасимова

Чому Ви обрали для дослідження саме Україну? Чи вплинула на Ваше рішення суспільно-політична ситуація, яка склалася в країні за останні три роки?

Клавдія Боссе

Разом із моїм колегою Гюнтером Ауером ми від 2011 року проводимо дослідження та вивчення переходних суспільств — тих, які намагаються перелаштувати стару систему для нових потреб через різноманітні політичні жести й переосмислення самої суті демократії. Наше дослідження та зацікавлення суспільствами такого типу постало 2011 року з подій у Каїрі та Александрії — там ми побачили реальність по-новому, в новому контексті. Ми подовгу розмовляли з тамтешнім населенням, брали багато інтер'ю, осмислюючи, як люди сприймають сучасну їм ситуацію та історичні події, чи можливо подолати один, пропонуваний медіа, нарратив та започаткувати те, що я називаю мультинаративом. Під мультинаративом розумію ситуацію багатоголосся, коли різні бачення/позиції щодо однієї події створюють куди складнішу картину події, розкривають множинність бачень та значень. І це важливо зараз для України, та й для всієї Європи. Ми почали трошки експериментувати в Будапешті, і тепер продовжуємо свою роботу не стільки з нарративами, скільки з апропріацією/присвоєнням міського простору в Україні. Нас цікавить тіло в міському просторі, зіткнення з міським простором самим по собі. Нині ці питання стали надзвичайно актуальними в Європі у зв'язку з кризою міграції — проявилися всі політичні наслідки ще Першої Світової і загрожують дестабілізацією загальної ситуації та структури Європи.

БОССЕ

АГ Клавдіє, Ви вже побували в Харкові, Львові, Києві. Якими Вам здалися ці міста, якими вони є, на Вашу думку: ворожими чи дружніми, відкритими чи законсервованими?

КБ Складне запитання! Це завжди дуже складне запитання, мушу сказати, що й тому, що в нас була дуже коротка подорож Україною. Цього вересня я вперше в житті відвідала Україну, і, звісно, чула щось про Україну в наших медіа, бачила фото, і, отже, мала певне уявлення. Мої друзі хвилювалися за безпеку подорожі, казали, що тут небезпечно щось робити в публічному просторі: мовляв, ти зробиш щось — і тебе пристрелять.

Думаю, це тому, що перед цим ми були в Бейруті та інших країнах, щодо яких існує ось цей історичний та підхоплений медіа флер страху. Ми побували в кількох містах у пошуках цікавих міських утворень, міської інфраструктури, яка сприяла б реалізації нашого проекту. Тож я не певна, що можу судити. Загальні архітектурні характеристики Харкова і Львова кардинально відрізняються. Львів відається мені більш звичним містом — він такий, як будь-яке місто в Австрії. А урбанистичні конструкції на кшталт Харкова мають зовсім інший дух монументальності, такої собі міської вибіленості, що для мене як для дурненської іноземки надзвичайно цікаво, оскільки тут поряд існують і міські простори, задіяні під некомерційний бізнес, і дисфункціональні, проблемні ділянки, які можна використати. Я думаю, що це дуже цікаво. Важко сказати, яке місто більш дружнє, як повсюди. Завжди є привітні і непривітні люди. Загалом мене надзвичайно цікавить архітектурний концепт модернізму у всій множинності його виявів, як модернізм розглядав архітектуру прилаштованою до певного типу суспільства і як це виражалося. Скажімо, у Відні зовсім інший підхід до орнаменту — зрозуміло, що Віденською Харкову має дуже монархічну міську структуру. Мені дуже цікаво дослідити і зрозуміти, як такі відмінні типи архітектури та міського простору впливають на мое тіло, особливо зараз, коли так багато

людів бояться міського простору. Це надзвичайно цікаво, адже десь із 2008-го чи 2010 року ми знову зрозуміли, що людське тіло в міському просторі може бути політичним аргументом опору, проте досі надзвичайно багато людей бояться міського простору. То ж як їм вписати власне тіло в міський ландшафт, де їм зустрічатися з іншими людьми? Ця суперечність відається мені дуже цікавою.

АГ Чи згодні Ви з твердженням про те, що побудова публічного простору — це побудова вакууму?

КБ Це цікаве спостереження. Думаю, основне питання тут у природі публічного простору. Мій життєвий досвід багато в чому пов'язаний із Берліном уже після падіння Стіни; там я зрозуміла, що багато дисфункціональних та незагороджених просторів дають можливість для самовираження й апопріації. Постають місця, що від початку не були пристосовані для певного використання. І коли ми говоримо про публічний простір, маємо розуміти, чого саме прагнемо:

чи хочемо ми прорахувати всі рівні потенційного використання цього простору, чи хочемо віддати спільноті можливість освоювати та використовувати простір за власним бажанням. Наскільки міське планування та архітектура мають бути маніфестацією матеріального, і наскільки вона може стати школою освоєння публічного простору, лабораторією різних соціальних груп, де перевідлатимуться їхні шляхи та інтереси, де вони могли співіснувати... Міський простір не може бути виключним, не може відповісти інтересам лише однієї групи людей, виражати лише їхнє бачення публічного простору. Мені вдається цікавим знаходити й розуміти, наскільки ми можемо закликати людей

користуватися публічним простором, усвідомлювати, як саме він, побудований із певною метою та з певними ресурсами, може трансформувати ці ресурси для потреб людського вираження. У чому функція пам'ятників? Чи мають вони за мету просто проілюструвати певний історичний момент? Що ці сліди значать для міста? Чи можемо ми їх замінити якими-небудь плинними утвореннями задля того, щоб, скажімо, захистити певні місця від комерціалізації? Важливо, що зараз у Відні або в інших містах, де питання комерціалізації публічного простору надзвичайно гостре й перетинається з усіма сферами життя, ми досі можемо створювати некомерційні зони публічного простору, які надихають, змінюють розуміння та залишають інформаційні сліди в уявленнях людей.

АГ Експериментальний театр — один із видів Вашої діяльності. Чи можна говорити про те, що спроби вивільнити театр, вивести його в інший простір, є поверненням до його витоків?

КБ Безумовно! Я дуже близька до цього. Я доволі довго вивчала призначення та функціювання театру в Давній Греції, де він був елементом становлення демократії. Цікавим є те, що на початку розвитку античної демократії в Греції один із правителів намагався попередити виникнення громадянської війни в полісі, переструктурувавши місто, інакше організувавши його.

Він вирішив відійти від кланової системи, перейти від вертикальі до горизонталі. Разом із запровадженням цієї реформи придумав провести змагання хорів, коли кожен район мав зібрати колектив, аби позмагатися з представниками іншого району. І така цілком мистецька річ, як хор, що поєднував різних людей, об'єднаних реформою міського простору, перетворилася на соціальну та естетичну лабораторію нового суспільства. Мені здається, з цього все починається, багато в чому тут відображене суть театру. Театр має сенс лише тоді, коли провокує тіло, провокує чуття та розум людей — як учасників процесу, так і глядачів. Що ж це означає? Що театр повинен мати тісний зв'язок із нашою контрастною реальністю і, так би мовити, мистецьким відчущенням. Театр має витворювати щось дивне, щось, що відрізняється від звичних для нас речей, адже так він робить явними дві речі: наше нормативне і нормоване існування, те, якими ми є суб'єктами цієї нормативності, а з іншого боку, театр створює можливість оновлення через естетичний акт, рух чи навіть звук, дію. Мені здається, що театр завжди має відтворювати таке продуктивне протистояння, яке дозволяє людині, що з ним взаємодіє, визначити власну позицію. Театр не може і не повинен бути інструментом споживання, він завжди мусить бути проти чогось чи за щось і має передавати це чуття вам. Театр — надзвичайно цікавий інструмент для створення, скажімо так, контролерських ситуацій, що відображають усю повноту та парадоксальність нашого життя, більшість політичних, соціальних та гендерних конфліктів, усіх наших конфліктів загалом.

Ми завжди
прагнемо знайти
когось, хто скаже
нам правду чи
озвучить правильну
позицію, проте ми
маємо усвідомити,
що цієї правильної
позиції просто
немає, натомість
ми маємо зрозуміти,
як прийняти мно-
жинність та
різноманітність
позицій, —
і в цьому може
бути роль театру.

АГ Коли ми говоримо про публічний простір, то передбачаємо, що цей простір знаходитьться в місті. Місто, за однією з теорій його виникнення, постало як те, що обмежує. Як жити, працювати з цим своєрідним парадоксом? Коли є те, що обмежує, а всередині нього — те, що має надавати свободу?

КБ Надзвичайно гарне запитання. Ми маємо окремий проект, що називається «Катастрофи 11/15. Ідеал Раю», який зачіпає питання міста і того, як демократія та релігія впливають на наші уявлення, навіть якщо ми вважаємо себе атеїстами, зокрема і я також. То що ж пов'язує християнство та ідею демократії з організацією захищеного простору? Якщо ми уважно прочитаємо Книгу Буття, то побачимо, що Райський Сад — це не що інше, як тоталітарна система із забороненою для перетину зоною всередині та одним президентом — Богом. Рай має чітко окреслені кордони і правила, і якщо ви правил не дотримуєтесь, вас викидають геть.

Чи справді це аж такий Рай? Мені здається, якщо поміркувати над цим із точки зору структурної архітектури, з точки зору планування простору і поєднати це з нашими уявленнями про демократичні системи, то тема захищеного міста з конкретним режимом стане для нас актуальною, як ніколи. Повернімося ж до міста. Місто від початку було захищеним простором, і захищеним із суто комерційних причин: кожне місто мало свій торговельний маршрут, і дуже часто саме торгові простори були першими публічними просторами. Мені здається, що ця закритість уже була в самому серці міста, його первинною складовою... Хоча зрештою, ви знаєте, як кажуть, побачити інакшість можна, лише коли ти сам її для себе визначиш, тож... Для мене одним із виходів із цього обмеженого простору може стати дослідження кочівників систем. Нам необхідне ретельне вивчення та розуміння цього способу існування, не пов'язаного з прив'язкою до території. Коли, говорячи про право на землю / право на місце, ви маєте на увазі не конкретну територію, не конкретну землю, а спосіб планування та облаштування простору, якому властивий постійний процес перемовин. І постійний рух лише сприяє перемовинам. У нас повсюди кордони: особисті кордони, просторові кордони, межі розуму. Ми маємо зрозуміти, яким чином можемо їх посунути, зробити гнучкими. Так само і з прос-

^{1,2} Фрагменти проекту Клавдії Боссе «Ідеальний Рай»

РАЙ МАЄ ЧІТКО ОКРЕСЛЕНІ КОРДОНИ І ПРАВИЛА

І ЯКЩО ВИ ПРАВИЛ НЕ ДОТРИМУЄТЕСЯ, ВАС ВИКИДАЮТЬ ГЕТЬ

Фрагменти проекту Клавдії Боссе «Дієвольний Рай»

1

АГ Тоді про кордони. Від чого залежить їхня позитивна чи негативна роль у розвитку, скажімо, мистецтва ХХ століття?

КБ Думаю, вважати, що існує якесь місце повної свободи, буде аж надто наївним. Особливо, якщо пригадати слова Рози Люксембург про те, «що свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої». Свобода — це не усталене поняття, це простір постійних перемовин. Так само і мистецтво. Це надзвичайно цікавий момент, мушу визнати: коли ти маєш певну установку, чітке уявлення про те, як має бути, коли в тебе є відповідні зразки та критерії, що тероризують мислення, це допомагає конкретизувати та вигострити опір. Коли ти маєш ці конкретні рамки, ти маєш переосмислити власні категорії. Цікавий момент трапився, коли ми відвідували ваш Національний художній музей. Там величезна кількість релігійних зображень, а потім раптово з'являються цей елемент панку! Загалом козаки, ці справжні панки, вриваються в експозицію. І для мене появя таких зображень серед інших — певна диверсія. Це сусідство

породжує таке дивне відчуття... Розумію, що це одиничний випадок, але надзвичайно цікаво, як такі різні речі уживаються в межах однієї експозиції та формують нову іконографічну мову. Я не часто бувала в такій ситуації, коли через політичний тиск не могла продовжувати свої мистецькі практики. Навчалася в Берліні вже після падіння Стіни, проте в мистецькій академії колишньої НДР; наше навчання також базувалося на пригнічені особистих моментів — дуже багато людей були там відверто нещасними. Бо раніше, — до того, як упала стіна, — коли ти хотів написати п'єсу, ти знав, скільки цензурних органів тобі доведеться пройти, розумів усі ці цензурні та контролльні механізми, але водночас вони давали тобі усвідмлення, що твоє мистецтво актуальне, адже ти розумів, що твоє мистецьке висловлювання посеред цього повсякденного контролю може на щось вплинути.

АГ Як Ви вважаєте: натовп і особистість у місті — це завжди протиставлення?

КБ Ні. Я розділяю думку Генрі Міллера про те, що самотнім ти найбільше почуваєшся лише в натовпі. Ти самотній у натовпі, проте ти водночас частина певної структури. Думаю, кожен сам завжди відповідає за те, якої позиції дотримується. Цікавою ілюстрацією може бути, наприклад, місце, де ми зараз сидимо. Ми поруч із Майданом, і бачимо ворота, що виходять на Майдан. Ці ворота створюють певні пропорції, певну перспективу для сприйняття людських скупчень. Із моєго місця люди, які тут проходять, — це натовп, проте дівчина за два-три столики від нас може сприймати їх інакше. Врешті, саме вона

вирішує для себе, як сприймати і цю групу людей, і себе відносно цієї групи.

Думаю, це складне питання. Мені видається, мати сміливість позиціонувати себе, своє тіло в міському просторі, а не просто ховатися в натовпі, — це надзвичайно цікавий досвід авторства власного життя, авторства власного досвіду, відхід від інсінктів стадності, так би мовити. Мати сміливість порушувати чи змінювати функції міста, бути готовим до нових випадкових контактів, бо ж місто з його ритмом найцінніше саме цією можливістю, воно є перспективою неочікуваних подій та знайомств. Ви зустрічаете незнайомців і контактуєте

2

Ритм місця, ритм інформації змінює мислення, змінює сприйняття та зберігання інформації.

з ними — місто дарує величезну кількість потенційних несподіваних зустрічей. А якщо говорити про публічний простір, то, на мою думку, принаймні в Україні є два підходи до його використання — або революція, або концерт Елтона Джона. Власне, запитання в тому, якою є культура використання публічного простору в Європі? Чим вона відрізняється [від української]? І як нам наблизитися до якоїсь альтернативи? Тут важливо зрозуміти, коли саме ми користуємося публічним простором. Питання в тому, що ми використовуємо публічний простір здебільшого, коли відбуваються якісь макрополітичні події, тим часом як ми маємо створювати прецеденти його використання на мікрополітичному рівні, створювати мікроскупчення. Ось ці мікроскупчення можуть вмонтовуватися в публічний простір та створювати для людей різноманітні можливості самовираження, і це надзвичайно цікаво. Мене неймовірно розчулив, наприклад, той рух, що був у Стамбулі, коли аптека та бібліотека, розташовані поруч, почали проводити спільні громадські читання. Місто в такий спосіб змінюється, перетворюється на своєрідний університет. Воно стає школою навичок та компетенцій, вулиці

стають місцем обміну знаннями та тілесних експериментів, місцем, де ми можемо вийти за власні межі. Не певна, чи це можна застосувати до всіх міст, проте точно знаю, що чим більше буде маленьких міських практик, які вивільняють тіло, які закликають вписувати тіло в міську поетику, ставити запитання, аналізувати, досліджувати її та займатися з різними людьми різними практиками, витворюючи при цьому нові спільні ситуації, а ще краще — хореографії. Немає єдиного спільног рішення, проте питання громадськими читаннями чи читацькими клубами. Мені видається неймовірно цікавим ось цей перетин приватного/публічного — із цим перетином можна експериментувати, слідкувати, як певне місце формує та змінює ваші думки. Я впевнена, що простір впливає на те, як ми мислимо.

169

АГ І насамкінець. Яким буде місто майбутнього — скажімо за 25 років? Чи гратимуть тоді роль національні особливості, національна культура?

Клавдія Боссе

Усе більше популярності останнім часом набирають праві рухи, навіть у Австрії. Люди бояться не бути приналежними до чогось, і коли я більше про це думаю, то мені відається, що це відголосок капіталізму, відголосок оцього страху бути лузером у капіталістичній системі, і цей страх люди намагаються компенсувати наближенням до націоналістичних тенденцій. Я постійно себе запитую: як ми можемо це віправити, як ми можемо вирішити проблему залученості одних та відстороненості інших у цьому глобалізованому світі? Бо ж якщо немає чітких національних кордонів, економічні кордони все одно існують, незалежно від того, частиною якої держави ви є. Питання в тому, що означатиме бути громадянином світу, що це означатиме для загальносвітової

та вдосконаленням інструментів виробництва. І тому розвивається тенденція повернення до націоналістичної фантазії — як захисна реакція на зміни. Тож для мене питання глобального світу — це радше момент зіткнення виключеності окремих людей із цього світу товарів та потреби бути його частиною. Вам потрібні гроші, щоб подорожувати, вам потрібне громадянство, щоб мати можливість перетнати кордони. І якщо цього немає, хто це регулюватиме і які функції належатимуть містам?

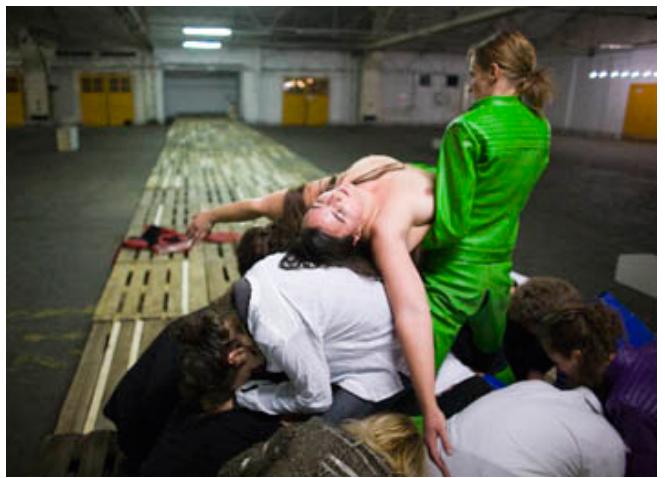
За статистикою, рівень симпатій до націоналістичних та правих поглядів найнижчий саме в містах, адже люди в місті звички зустрічати більше незнайомців, вони мають меншу скильність виявляти такі погляди.

Водночас необхідно якось боротися з цілком зрозумі-

економіки. Нам легко говорити про глобалізований світ — коли експлуатація від нас настільки далека, ми бачимо лише позитивний бік глобалізації. Але нам необхідно ширше думати про відмінності економічних систем, про управління ресурсами, про те, звідки вони походитьмуть, хто оброблятиме ці ресурси і хто отримуватиме від них прибутки. Повертаємося до старого доброго Маркса. Мені здається, що людей лякає невпевненість у тому, як вони житимуть із усією цією швидкою механізацією

лим людським страхом перед існуванням, ми маємо дати відповіді на ці екзистенційні проблеми. Нам необхідно зрозуміти, яке місце в нашій ідеальній структурі суспільства — без грошей, із потребою в соціальному захисті — посідатиме, наприклад, релігія з її доктринальним розумінням життя, сім'ї, власності, дозволів та заборон, адже релігія — це один із найефективніших способів контролю над людьми. Гадаю, мало хто замислюється над цим. Як на мене, в місті ми маємо навчитися багатоголосію

**Капіталізм —
це найбільший витвір мистецтва,
адже він повністю вигаданий.**

та багатошаровості, складності поглядів, аби знайти розв'язання цих питань. Думаю, це має бути не якесь оцифрована система обміну інформацією, а безпосередній контакт одних з іншими, безпосередні зустрічі, а не зустріч і знайомство за посередництва якогось медіума. Це надзвичайно важливо, на мою думку. Місто має шанс якщо не залучення, то принаймні повільного прийняття інакшості. Також питання, в якому вигляді мають існувати економіка та правосуддя. Навіть не знаю: просто, коли я бачу на Майдані польову кухню і бачу навколо по-різному вбраних людей: дівчат, вдягнених у хутра, і поруч — людей, котрі чекають на безкоштовну тарілку супу... Ми розуміємо, що є проблеми, але для нового суспільства важливо, хто ці проблеми вирішуватиме. Чи це має бути держава, чи місто, чи його громадяни? Мені здається, що містам та урбаністичним структурам необхідно повчитися давньої призабутої солідарності, стати місцем, де вона практикується. Я не романтизую, я пропоную глибше над цим подумати.

Підпис підпис

VOLTA

Дослідження № 12

Люди поділяються на 2 типи:
 кожен відчує різний аромат.
 Який відчуєте ви? Потріть коло!

Потріть

Відчуйте

Що ви відчули? Оберіть
варіант на сайті — дізнайтесь
про себе більше

www.n12.volta.one